

ISSN 2959-1953
ISSN 2959-1961
<https://osvita.eeipsy.org>
<https://doi.org/10.38014/osvita.2023.92.06>

ЛИНДИНА Є.Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний
педагогічний університет,
м. Запоріжжя, Україна

КОТ Н.А.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Бердянський державний
педагогічний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД І ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

LYNDINA Ye.Yu., KOT N.A. *Education and upbringing in the conditions of war: experience and challenges for Higher Education Institutions (on the example of Berdyansk State Pedagogical University). The article is devoted to analyzing the challenges and changes in the field of education in Ukraine against the backdrop of ongoing Russian aggression. Significant attention is paid to the role of higher education institutions in shaping the moral, economic, and social priorities of youth in times of war. The authors examine the specifics of educational and educational activities of Berdyansk State Pedagogical University (BSPU), which operates as a displaced institution, focusing on extracurricular work at the Faculty of Preschool, Special, and Social Education. The main emphasis is on the importance of educational work of higher education, supported by an analysis of recent research and publications, state documents, as well as the impact of war on the mentality and needs of students. The article highlights the importance of creating conditions for self-development and self-assertion of students, the formation of professional and personal qualities of future specialists who will be able to contribute to the post-war reconstruction of the country. The faculty's response to the challenges of wartime is highlighted, including methods of supporting student youth, resuming the educational process, and adapting to new conditions. The authors emphasize the importance of collective*

spirit, psychological support, and social adaptation of students in wartime, offering recommendations for organizing effective youth policies in higher education institutions.

Keywords: *higher education institution, youth policy, educational work, forms of extracurricular activities, war, Berdiansk State Pedagogical University.*

ЛИНДІНА Є.Ю., КОТ Н.А. **Освіта і виховання в умовах війни: досвід і виклики для закладів вищої освіти (на прикладі Бердянського державного педагогічного університету).** Стаття присвячена аналізу викликів і змін у сфері освіти України на тлі триваючої російської агресії. Значна увага приділяється ролі закладів вищої освіти у формуванні моральних, економічних, і суспільних пріоритетів молоді в умовах війни. Автори розглядають специфіку виховної та освітньої діяльності Бердянського державного педагогічного університету (БДПУ), що працює як переміщений заклад, акцентуючись на позанавчальну роботу на факультеті дошкільної, спеціальної та соціальної освіти. Основна увага зосереджена на важливості виховної роботи вищої школи, що підкріплено аналізом останніх досліджень і публікацій, державних документів, а також на впливі війни на ментальність та потреби здобувачів. Стаття висвітлює важливість створення умов для саморозвитку та самоствердження здобувачів, формування професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців, які зможуть внести вклад у поствоєнну відбудову країни. Висвітлюється реакція факультету на виклики воєнного часу, зокрема, методи підтримки студентської молоді, відновлення навчального процесу та адаптації до нових умов. Автори підкреслюють значення колективного духу, психологічної підтримки та соціальної адаптації студентів в умовах війни, пропонуючи рекомендації з організації ефективної молодіжної політики в закладах вищої освіти.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, молодіжна політика, виховна робота, форми позанавчальної роботи, війна, Бердянський державний педагогічний університет*

Вступ. Уже майже два роки Україна потерпає від російської агресії, у всіх сферах життя країни фіксуються значні втрати. Не оминули вони й освіту, яка у всі часи завжди знаходилася в епіцентрі соціальних подій. Сьогодні, коли в

політичному, економічному та духовному житті нашої країни відбуваються процеси, пов'язані з війною, саме в освіті простежуються зміни моральних, економічних і суспільних пріоритетів молоді як майбутнього потенціалу України. Ситуація, що склалася в країні під час війни і, зокрема, ситуація в освіті, потребує нового погляду, нових підходів до проблеми виховання громадянина та патріота.

Значну роль у цьому процесі повинні відіграти заклади вищої освіти, адже саме тут молодь отримує не тільки професійні знання, але й набуває твердої життєвої позиції як громадянин, навички організатора та взаємодії з командою, формує ті особистісні якості, які стануть в нагоді на будь-якому робочому місці, під час поствоєнної відбудови. Саме ці виклики сьогодення ставлять перед вишами завдання поряд з організацією навчального процесу створити умови для саморозвитку та самоствердження здобувача.

У контексті триваючих конфліктів та військових дій, освітній процес у закладах вищої освіти набуває особливого значення. Вищі навчальні заклади стають не просто місцем отримання професійних знань, але й платформою для формування стійкої життєвої позиції, громадянської відповідальності, лідерських якостей та здатності до командної роботи. Особливість сучасного моменту полягає в необхідності адаптації освітнього процесу до викликів, які ставить перед суспільством війна, що включає розробку та впровадження програм, спрямованих на виховання стійкості, оптимізму, і готовності до відновлювальних процесів.

Заклади вищої освіти мають унікальну можливість і відповідальність виховувати молодь, здатну ефективно впоратися з сучасними викликами, включно з поствоєнною відбудовою. Це вимагає від вишів не лише передачі знань, а й створення умов для комплексного розвитку особистості, включаючи саморозвиток і самоствердження студентів. Підготовка кваліфікованих спеціалістів, здатних до креативного мислення, самостійного прийняття рішень та роботи в команді, стає ключовою задачею вищої освіти в умовах сучасних соціальних змін і викликів.

Формування ефективної молодіжної політики в закладі вищої освіти є одним з найважливіших напрямів, які реалізуються системою освіти в цілому. Не зважаючи на те, що деякі дослідники вказують на падіння попиту на здобуття вищої освіти, зниження її визначальної ролі для успішного працевлаштування й ефективної роботи [13: 41], все ж таки у більшості наукових публікацій визнається той факт, що випускники вишів є найбільш освіченою частиною молоді, яка є рушійною силою розвитку всіх сфер соціального, культурного та економічного життя країни.

Бердянський державний педагогічний університет (далі БДПУ) виступає яскравим прикладом адаптації освітньої системи України до умов воєнного

часу. Його перехід до статусу переміщеного закладу вищої освіти не лише демонструє гнучкість і стійкість в освітньому процесі, але й відображає глибоке розуміння важливості продовження освітньої та виховної діяльності навіть у найскладніших умовах. Університет бере на себе відповідальність за підготовку фахівців, які не тільки володітимуть необхідними професійними знаннями, але й зможуть виступити лідерами у поствоєнній відбудові регіону Північного Приазов'я.

Завдання БДПУ полягає не лише у передачі академічних знань, але й у формуванні моральних цінностей, патріотизму, ініціативності та здатності до командної роботи серед своїх студентів. Враховуючи виклики сучасності, університет акцентує на важливості згуртованості, розумінні спільних цілей та вмінні об'єднувати навколо себе однодумців для досягнення вагомих результатів в майбутньому. Такий підхід відповідає потребам суспільства в кваліфікованих фахівцях, готових не лише до професійної діяльності, але й до вирішення складних державних завдань, спрямованих на відновлення та розвиток країни.

Університет наголошує на необхідності підготовки нового покоління вчителів, педагогів, соціальних працівників, які зможуть стати ядром колективів, ініціаторами соціальних змін, та лідерами у відновленні регіональних громад. Робота БДПУ спрямована на створення міцної основи для подальшого розвитку суспільства, виховання справжніх професіоналів та громадян, здатних відігравати ключову роль у майбутньому України.

Мета статті: узагальнити досвід позанавчальної роботи зі здобувачами вищої освіти на факультеті дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позанавчальна виховна робота у закладах вищої освіти завжди була одним з пріоритетних напрямів. Важливість її реалізації закріплена у державних документах: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р.р., розробленою на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні», Стратегія національно-патріотичного виховання молоді, Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та ін.

Зокрема в Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що одним з основних завдань закладу вищої освіти є «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, уміння вільно

мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах» [7: ст. 26, п. 4].

Проте до теперішнього часу в наукових публікаціях ми знаходимо діаметрально протилежні позиції щодо виховної роботи зі студентською молоддю. З одного боку, прибічники традиційного підходу акцентують на значенні виховної роботи як засобу формування особистості здобувача, орієнтованої на загальноприйняті суспільні ідеали та цінності. Вони вважають, що вища освіта має нести в собі не лише академічну складову, але й виховну, спрямовану на розвиток моральних, культурних та громадянських якостей молодшої людини. [4, 13].

З іншого боку, є дослідники, які стверджують, що студенти, приходячи в університет, вже є сформованими особистостями з власними поглядами, цінностями та ідеалами. Така позиція підкреслює необхідність мінімізації зовнішнього виховного впливу, зосереджуючись замість цього на підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності, розвитку критичного мислення, самостійності та здатності адаптуватися до мінливих умов реального життя [1, 2, 14].

У психолого-педагогічних дослідженнях останнього десятиріччя виховання студентської молоді визначається як засіб, спрямований на створення умов для саморозвитку і самовиховання особистості здобувача, максимально повного засвоєння ним матеріальних і духовних цінностей, культури суспільного буття. А позааудиторна виховна робота розуміється як система виховних заходів, спрямованих на виховання високорозвиненої особистості майбутнього фахівця зі сформованою моральною культурою, креативним мисленням, лідерськими якостями, відповідальністю, різнобічними інтересами і настійними прагненнями їх задоволення та дієвою конкурентоспроможністю [6, 10, 12, 17].

У зв'язку з цим перед сучасними закладами вищої освіти стоїть завдання створення такої системи навчання та виховання, яка би поєднала у собі професійне навчання і сприяла формуванню демократичної та культурно-моральної позиції, що можливо лише за умови забезпечення високої якості виховного процесу, який забезпечує відповідність особистісних характеристик випускника потребам суспільства. Адже саме вони, спеціалісти з вищою освітою, стануть опорою стабільності суспільства, його найбільш активною й освіченою частиною. У майбутніх фахівців необхідно формувати потребу у пізнанні впродовж всього життя, навчити їх розвивати власні здібності, сформувати незалежність суджень, особистісну відповідальність за досягнення загальної мети. Вони повинні навчитися жити і працювати в колективі, розуміти потреби інших людей, толерантно ставитися до їх етнічних звичок, знаходити оптимальні шляхи розв'язання конфліктів, стверджувати суспільні ідеали.

Таким чином, аналіз державних нормативно-правових документів щодо вищої школи, сучасних досліджень з означеної проблематики дозволяє зробити висновок, що виховна функція закладу вищої освіти полягає у сукупності цілеспрямованих, координованих і узгоджених дій зі створення умов, які могли би забезпечити розвиток особистості здобувача за індивідуальною траєкторією, сприяли засвоєнню соціокультурного досвіду, сформувавши механізми функціонування у суспільстві. Виховна функція повинна реалізовуватися як в освітньому процесі, так і в позааудиторній роботі.

Виклад основного матеріалу. Виховний процес у закладі вищої педагогічної освіти повинен будуватися з урахуванням особистісних уподобань студентської молоді, тих тенденцій які спостерігаються у структурі основних їх потреб. Багаторічне анкетування здобувачів усіх спеціальностей факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти БДПУ, яке проводиться на першому та випускному курсах (з'ясування запитів щодо отримання освіти та організації студентського життя, очікувань від майбутньої професії, реалізації в ній), дозволило зафіксувати зміну пріоритетів потреб: у якості найважливіших потреб для них виступають потреба у самореалізації, в кращих матеріальних умовах життя, у визнанні, у цікавому спілкуванні, у подорожах. Натомість така потреба як життя в колективі, життя заради колективу в останні роки перед війною в ієрархії потреб опускалася все нижче. Загострила цю проблему й пандемія COVID.

У самій суті української культури та ментальності глибоко укорінений колективний дух, який історично проявлявся через непохитні засади співробітництва, взаємопідтримки та глибокого взаєморозуміння між людьми. Ця орієнтація на колективізм, на згуртованість і спільність у рішеннях та діях, завжди була визначальною характеристикою українського суспільства. Водночас, сучасні тенденції до індивідуалізму, які почали затінювати колективні принципи життєдіяльності, сприймаються як серйозна моральна втрата. Така втрата розглядається не лише як зменшення соціальної згуртованості на рівні окремої особистості, але й як ослаблення духовного зв'язку, що об'єднує суспільство в цілому.

Відчуваючи гостру потребу відродити ці колективістські традиції, на факультеті дошкільної, спеціальної та соціальної освіти БДПУ були ініційовані різні форми позанавчальної роботи, спрямовані на підсилення спільноти, взаємодії та співпраці серед здобувачів. Ці ініціативи мали на меті не просто відновити звичаї та обряди, але й створити нові форми колективної взаємодії, що відповідали б сучасним викликам і потребам сучасної молоді, яка є основним носієм інноваційного потенціалу країни, її еволюції та соціально-економічного перетворення.

Робота по відродженню взаємодії та традицій на факультеті свідчила про глибоке розуміння того, що саме в колективній єдності та співпраці криється ключ до морального та духовного здоров'я суспільства. Це нагадування про те, що в складні часи особливо важливо зберігати і плекати ці спільні цінності, які допомагають не лише виживати, але й процвітати, розвиваючи відчуття справжньої спільноти та взаємодопомоги.

Місто Бердянськ було окуповане на 3 день війни. 39,8% здобувачів факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти БДПУ опинилися разом з батьками на тимчасово окупованій території Донецької, Херсонської та Запорізької областей. Щодо іншого контингенту, то 19,9% виїхали на підконтрольну Україні територію, набувши статусу внутрішньо переміщеної особи, 10,5% – емігрували за кордон і лише 29,8% повернулися до батьків за місцем проживання в неокуповані регіони, але частина з них періодично перебувала під обстрілами.

Контингент факультету було розпорошено на значній території, а з деякими здобувачами був нестабільний зв'язок. А це призводило до того, що кожен замикався в колі своїх індивідуальних проблем, втрачався емоційний зв'язок з друзями, колективом групи, факультету, що ще більше підсилювало відчуття ізольованості, яке могло викликати різноманітні емоційні реакції: від тимчасового і помірного стресу до депресії.

Крім того, частина здобувачів піддавалася безпосередньому впливу з боку осіб, які зрадили державні інтереси, та які наполегливо пропонували їм здобувати освіту в так званому псевдоуніверситеті, організованому на окупованій території з використанням захопленої матеріально-технічної бази.

У цей критичний період, коли освітній процес стикався з безпрецедентними викликами, зокрема через переміщення університету до міста Запоріжжя та вплив воєнних дій, основною стратегією підтримки студентів стали індивідуальні бесіди. Куратори, викладачі кафедр, а також співробітники деканату активно залучилися до діалогу зі здобувачами, надаючи їм необхідну підтримку та мотивацію. Ці зусилля охоплювали не лише академічні аспекти, а й психологічну підтримку, зокрема консультації з підвищення життєстійкості, розсилку антистресових порад, що допомогло студентам адаптуватися до нових умов навчання.

Разом з тим, викладачі докладали зусиль для вирішення практичних проблем, таких як нестабільний інтернет-зв'язок, відсутність доступу до конспектів лекцій та обмежені можливості для проходження практики в офлайн форматі. Все це створювало додаткові перешкоди для навчального процесу, які вимагали швидких та ефективних рішень.

Зусилля університету зосереджувалися не тільки на подоланні негайних викликів, а й на стратегічному відновленні освітньої інфраструктури, включно

з технічними ресурсами, що дозволило відновити повноцінний навчальний процес вже з травня. Відновлення освітнього процесу в умовах переміщеного університету свідчило про непохитну рішучість та адаптивність освітньої спільноти у відповідь на складні обставини, демонструючи їх здатність підтримувати якість та доступність освіти навіть у найскладніших умовах.

До кінця семестру прийшло усвідомлення, що на фоні загальної консолідації українського суспільства, здобувачам не вистачає загальних справ, колективного спілкування, факультетських зустрічей. «Відчуваю себе «поза» життям...» – все частіше висловлювалась така думка. Це відмічали не тільки здобувачі, чия активність у позанавчальних заходах завжди була високою, але й ті, хто подібні заходи відвідував вкрай рідко. У першу чергу такої стан виявився у тих, хто залишився на окупованих територіях. Згодом такі ж думки стали висловлювати й студенти, які переїхали на підконтрольну територію чи за кордон. Отже, індивідуальний характер існування давався в знаки.

Подібне почуття «відсторонення» від життя, потяг до колективу, до спільної діяльності був зафіксований ще у 2014 році міжнародними експертами, які під егідою ЮНІСЕФ досліджували психосоціальну адаптивність підлітків в зоні військового конфлікту на території Донецької та Луганської областей [3]. Однією з найважливіших рекомендацій цієї експертизи стало для нас твердження, що відчуття згуртованості, підтримка з боку однолітків, педагогів є беззаперечним чинником стійкості особистості під час війни.

Аналогічні дані знаходимо у дослідженні Ю. Ждановича, присвяченому вивченню особливостей соціальної адаптації підлітків-вимушених переселенців із зони збройного конфлікту на Сході України. Науковець зазначає, що найбільш ефективним засобом у цьому процесі є поступове залучення до дозвілєвих гуртків, громадських, культурних, спортивних заходів, психологічних тренінгів та іншої будь-якої соціально значущої діяльності [5 : 34].

Отже, сприятливий соціальний контекст є одним з найважливішим чинників успішного згуртування молоді під час війни. Впливи з боку викладачів, одногрупників є тим сприятливим соціальним середовищем, яке допомагає впоратися із зовнішнім тиском, вчить долати труднощі, формує соціальні навички й зв'язки, позитивні психологічні установки на активну життєстійку поведінку. А це в свою чергу позначиться на ефективності формування професійних компетентностей майбутніх педагогічних фахівців.

Відповідно до Стратегії розвитку Бердянського державного педагогічного університету (2022 – 2025 рр.), пріоритету 3 – плекання загальнолюдських, крос-культурних, професійних цінностей та просування національно-патріотичних ідей спільнотою однодумців, які навчають і навчаються разом – були визначені основні напрями позанавчальної роботи: надання переваги заходам патріотичного, історичного, культурного спрямування; волонтерська

діяльність, поєднання позанавчальної роботи зі здобувачами з їх майбутньою професійною діяльністю; розважальні дозвіллієві заходи.

Дамо характеристику формам позанавчальної роботи, які активно впроваджуються в освітній процес в умовах війни.

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають велике значення подальшого визначення своєї долі, подальшого світового порядку на планеті. Виклики сучасності визначають патріотичне, національне та громадянське виховання стрижнем всієї системи позанавчальної роботи. Вони закладають цеглини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, готовності до змін.

Ще В. Сухомлинський писав, що патріотизм – це осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, а й передусім серцем...

Осягнути серцем – під таким гаслом плануються заходи патріотичного виховання на факультеті. Найбільш значущим серед них є «Марафон вдячності ЗСУ», що проводиться до Дня Збройних сил України. У рамках марафону оголошуються збори коштів, відправляються привітальні листи від студентської ради факультету близьким і друзям, які зараз боронять країну, записуються відеоролики зі словами вдячності бійцям різних підрозділів, з якими підтримується постійний волонтерський зв'язок, проводиться акція «Здай кров – врятуй життя!», організовуються онлайн-зустрічі з випускниками факультету-бійцями ЗСУ.

Традиційними стали фото-челенджі: «Одягни вишиванку» до Дня державності України, «Наш колір синьо-жовтий» до Дня прапора України, «Запали свічку пам'яті» до Дня вшанування жертв голодомору, «Пам'ятаємо!» до Дня вшанування пам'яті захисників України. Участь у деяких з них не тільки свідчить про патріотичні позиції наших здобувачів, але й вимагає певної сміливості, адже фото з прапорами і в вишиванках присилаються й з тимчасово окупованих територій і, слід зазначити, що їх найбільше у ленті челенджів, що є свідченням незламної віри молоді в перемогу України.

Висвітлення важливих тем української історії, культури, мови під час різних форм позанавчальної роботи стало вдалою спробою відновлення історичної пам'яті, відродження нашої автентичності.

Значна частина заходів пов'язана з українською культурою. В плані виховної роботи факультету вони об'єднуються в блок «Бути українцем – це гордість!». Це лекції історико-культурного спрямування, які читаються провідними науковцями університету «БДПУ. Історія», «Українська культура 20-х років: між українізацією та большевізацією», «Як утворюються держави та

занепадають імперії» та ін.), дні «Кіно в укритті» («Кіборги», «Спіймати Кайдаша», «Мої думки тихі», «Мавка»), сучасної української музики («Мій топ 5 пісень в дорогу»), народних традицій («Різдвяні гадання», «Українська міфологія та демонологія»), сучасної української літератури («Професор радить прочитати», «Поповни книжкову полицю»), які оголошуються студентською радою зазвичай в канікулярний час і розширюють кругозір студентів, спонукають до обміну думками, вчать шанувати українське.

Незважаючи на те, що війна в Україні триває, університет залучає здобувачів активно обговорювати можливості для відбудови нашого регіону. За ініціативи адміністрації БДПУ, спільно з Бердянською міською військовою адміністрацією вже другий рік поспіль проводяться різного роду заходи під загальною назвою «Молодь Бердянщини», які стало символом єднання містян. У форумах, круглих столах («Молодь Бердянщини: виклики деокупації», «Молодь Бердянщини: деокупація і партнерство в інтересах сталого розвитку», «Вчителі, яких ми потребуємо для освіти, яку ми хочемо: мотивації вчителів та аналіз викликів», «Мистецтво в окупації» та ін.) беруть активну участь і студенти факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти: обговорюють болючі і проблемні питання окупації міста та завдання, які стоятимуть перед громадою після його деокупації, зокрема питання відновлення освіти і культури, роль молодіжних організацій у відродженні регіону, форми проведення поствоєнної соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді, яка перебували на ТОТ. Саме студентська молодь може стати агентом змін та провайдером соціальної згуртованості в громадах, активно залучатися до процесів відновлення як на рівні закладу освіти, так і громади.

Дотичним до патріотичного виховання є **волонтерська діяльність**, яка з лютого 2022 року повністю змінила свій вектор. Кожен українець зараз підтримує свою країну як може. Можливості студентів не такі вже й великі, проте з перших днів війни вони плетуть сітки за місцем проживання, сортують посилки на фронт в різних волонтерських центрах, працюють з дітьми з родин переміщених осіб в регіональних хабах, організовуючи для них дозвілєві заходи або надаючи консультації батькам з навчання й розвитку нормотипових дітей та дітей з особливими освітніми потребами. На допомогу здобувачам працює **Школа волонтерів**, яка від самого початку створювалася для студентів спеціальності 231 Соціальна робота, а нині об'єднує студентів всіх спеціальностей. Метою діяльності Школи є підготовка здобувачів освіти до волонтерської діяльності, заохочення до активної участі у соціальному житті своєї громади та країни, розвиток лідерського потенціалу. Школа волонтерів працює за підтримки громадської організації Асоціація Української Миротворчої Школи, за фінансової підтримки Terre des Hommes Germany в

рамках проєкту «Підтримка дітей та молоді шляхом зміцнення потенціалу низових ініціатив швидкого реагування в Україні».

У рамках її діяльності передбачено проведення тренінгів, воркшопів, семінарів з різноманітних тем і питань: «Волонтерські можливості: огляд ресурсів», «За межами стереотипів: гендерна рівність у фокусі», «Про крауд-фандинг. Як успішно залучати кошти?», «Маніпуляції: дослідження фактів та критичний аналіз в сучасному суспільстві» та ін. Отже її діяльність можна розглядати як приклад поєднання позанавчальної роботи з майбутньою професійною діяльністю здобувачів.

Таке ж завдання розв'язує група стабільно діючих студентських об'єднань: навчальна логопедична лабораторія, Студентський десант 016 Спеціальна освіта, психологічний клуб, іміджевий клуб «AmbassadorFDSSO» та ін.

Студенти, залучені до діяльності **навчальної логопедичної лабораторії** спрямовують свої зусилля на надання систематичної корекційно-розвиткової допомоги дітям із Запорізької, Львівської, Волинської, Київської, Дніпропетровської областей України, переміщеним у Польщу та Німеччину. Основною формою організації корекційно-розвиткової роботи є індивідуальні заняття, що проводяться в режимі відеоконференції з використанням платформи Zoom (Google Meet). Така діяльність дозволяє підтримувати зв'язок зі студентами, бо викладачі безпосередньо контролюють проведення кожного заняття, спільно розробляють систему заходів та добирають «цікавинки» для дітей.

Крім того, робота в лабораторії підвищує якість підготовки майбутніх логопедів, сприяє опануванню ними сучасними технологіями психолого-педагогічної діяльності, уміннями та навичками продуктивної взаємодії та комунікації з учасниками корекційно-педагогічного процесу, здійснення консультативно-просвітницької діяльності з питань профілактики, розвитку, виховання, навчання дітей із особливими освітніми потребами.

Студентський десант 016 створила група активних, креативних, талановитих лідерів, до складу якої входять здобувачі першого та другого рівнів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта. У структурі студдесанту – освітній науковий, соціальний, медіа, цифро хаби, які спеціалізуються на організації та проведенні різних активностей для здобувачів спеціальності та факультету загалом: квестів, професійних свят, онлайн-подорожей, зустрічей з випускниками, підвищенням медіа грамотності та ін.

На засіданнях **Психологічного клубу** здобувачі спілкуються на теми емоцій, переживань, взаємин, відпрацьовують техніки ресурсування, набувають навичок саморегуляції. Дуже часто теми засідань відбуваються за груповим

запитом (наприклад, «Використання КППТ-моделей консультування в формуванні поведінкових копінг-стратегій студентів в умовах війни», «Саморегуляція в умовах поточної кризи та травми» та ін.).

Члени клубу залучаються до досліджень, результати яких суттєво впливають на планування і організацію освітнього процесу на факультеті. Так, щорічно робляться зрізи емоційний стану здобувачів ФДССО, вивчаються особливості їх професійного самовизначення, ставлення до навчального процесу та виховних заходів.

Комунікація учасників відбувається в двох 2 телеграм-групах, де обговорюються організаційні питання, учасники діляться своїми переживаннями, фото, звертаються за груповою підтримкою, а керівниця клубу вміщує корисну інформацію та посилання.

Тижні спеціальностей на факультеті є традиційною формою позанавчальної діяльності, проте щорічно їх програма збагачується новими заходами, що охоплюють різноманітні напрями. В останній період спостерігається пріоритетність ініціатив, спрямованих на створення та оцінювання онлайн-контенту для освітнього процесу дітей дошкільного віку, зокрема конкурси на кращий онлайн-матеріал. Також актуальними є майстер-класи, які включають виготовлення іграшок-антистрес, створення освітніх анімаційних відео та інші креативні активності. Важливу роль у позанавчальній діяльності відіграють відеозустрічі з випускниками, під час яких обговорюються питання професійної орієнтації, мережевого взаємодії з метою створення власних стартапів або розвитку інвестиційних проєктів, а також влаштовуються дискусії між представниками різних поколінь випускників.

Тренінги, які знайомлять з інноваційними навчальними та розвивальними програмами, такими як шведська програма соціально-емоційного розвитку РерруPals чи програма «Шість цеглинок» від LEGO Foundation, займають особливе місце у програмі тижнів спеціальностей. Інформальне спілкування з викладачами під час «Coffee Time», лайфхаки від старшокурсників, присвячені орієнтуванню в університетському середовищі та особливостям факультетського життя, онлайн-пікніки, квести та воркшопи доповнюють спектр позанавчальних заходів, створюючи умови для всебічного розвитку студентів, сприяючи їхньому професійному самовизначенню та соціалізації.

Такі форми роботи не тільки розширюють уявлення про майбутню професію, а й формують soft skills – універсальні, міжпрофесійні навички.

Іміджевий клуб «Ambassador FDSSO» працює під гаслом: «Ми – спільно-та закоханих у факультет, хто навчається, навчався або навчає!» і вчить своїх учасників працювати над іміджем, створювати бренд та завойовувати позитивну репутацію в суспільних колах. Одне з завдань клубу – поширення інформації про спеціальності факультету, студентське життя, що сприяє

успішності профорієнтаційної роботи.

Окремим напрямом позанавчальної роботи є дозвілліве або івент-заходи, які дають можливість реалізовувати та розвивати свої таланти, розширювати коло спілкування, активно відпочивати, робити своє дозвілля різноманітним, цікавим та корисним для свого загального розвитку і майбутнього професійного зростання.

Війна позбавила наших здобувачів такої можливості, що стало поштовхом для пошуку нових форм дозвілля. Однією з таких форм стали онлайн-табори «SUMMER CAMP FDSSO» і «WINTER CAMP FDSSO». Чотири табірних зміни переконали нас в тому, що цей івент є затребуваним (завжди долучається біля двохсот учасників) і цікавим для сучасного студентства. Табори працюють під гаслом: «Разом ми сильні! Разом ми – ФДССО БДПУ!», що є посилом до згуртування. Відкрита комунікація в рамках табірних проєктів і заходів (чат для спілкування створено в Telegram), можливість ділилися власними проблемами і вчитися сприймати та реагувати на проблеми інших, цікаві завдання, зустрічі, тренінги, майстер класи створюють незабутню атмосферу єдності, допомагають кожному орієнтуватися у власній поведінці, в ставленні до інших людей, в оцінці подій, які відбуваються в Україні та світі, сприяють особистісному зростанню.

Другим івент-заходом став GAMINGCLUBFDSSO, який виник за ініціативи здобувачів спеціальності 012 Дошкільна освіта й за рік існування підготував і провів десяток інтерактивних ігор на різну тематику і для різних категорій: студентів, викладачів, учнів шкіл («Інтерактивна гра для активних студентів», «Прокачай SCIENCESKILLS», «Викладацька виховна година», «Merry Christmas», «Ялинонько, сяй!» та ін.). Цікаві завдання, командна робота викликають у всіх позитивні емоції та допомагають відволіктися від щоденних проблем.

Студентська рада факультету теж ініціює і проводить розважальні заходи: фотоконкурс «Панна весна», «Піжамна вечірка для 1 курсу» «HALLOWEN PARTY», квест «FRESHMAN», «WI-FI PARTY», гра «Таємний Санта ФДССО» та ін.

Соціальні мережі відіграють значущу роль у позанавчальній виховній діяльності, надаючи платформу для освітнього процесу, комунікації та культурної інтеграції молоді. В контексті переміщення здобувачів та викладачів, соціальні медіа слугують ефективним засобом підтримання зв'язків між членами академічної спільноти, сприяючи відчуттю єдності та приналежності до факультетського колективу. Це сприяє формуванню корпоративної культури серед здобувачів.

На прикладі факультетського Instagram, керованого студентською радою, демонструється використання соціальних мереж як інструменту для поширення актуальної інформації, зокрема оголошень, анонсів подій, освіт-

ніх матеріалів та відео. Також зазначаються регулярні рубрики, що включають інтерактивні форми залучення студентів, такі як «Запитай у декана», «Знай наших», «Кар'єрний потенціал», що відображає стратегію використання соціальних мереж для стимулювання активної участі студентів у житті факультету та розвитку їх професійних компетенцій.

Отже, виховна функція вищої школи реалізується як в освітньому процесі, так і в позааудиторній заходах. Ситуація війни призвела до перегляду мети та завдань позанавчальної роботи на факультеті дошкільної, спеціальної та соціальної освіти БДПУ, стимулювала пошук нових форм роботи зі здобувачами, виходячи з реалій роботи переміщеного ЗВО.

Висновки. Виховна місія закладу вищої освіти полягає в проведенні різноманітних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для саморозвитку і самовиховання особистості здобувача, освоєння ним соціокультурного досвіду та формуванню професійних та особистісних якостей, які необхідні для успішного функціонування у суспільстві, здійснення поствоєнної відбудови країни.

Ситуація воєнного конфлікту потребує переосмислення цілей та завдань позанавчальної роботи, пошуку інноваційних методів співпраці зі студентами, враховуючи особливості діяльності переміщених ЗВО. Незважаючи на те, що більшість виховних заходів у роки війни проводилися онлайн, вони дали змогу адаптувати здобувачів до нових умов, сприяли зниженню впливу стресогенних факторів, підтримали емоційно, допомогли налагодити співробітництво та повернули відчуття згуртованості.

Список використаних джерел:

1. Виховна робота у вищих навчальних закладах / Укладачі : І. О. Лепеха, М.П. Хоменко, О.В. Невмержицький. Київ : Агроосвіта, 2015. 242 с.
2. Галацин К. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Умань, 2014. 20 с.
3. Доказовий аналіз психосоціальної адаптивності підлітків у зоні конфлікту та роль системи освіти як захисного середовища. UNICEF Україна. Лютий 2019. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/reports/evidence-based-analysis-psychosocial-adaptability-adolescents-conflict-zone> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Дурманенко О. Виховна робота у ВНЗ як чинник формування особистості майбутнього фахівця. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. 2016. С. 31-37.
5. Жданович Ю. М. Вплив референтної групи на адаптацію дітей вимушених переселенців. Альманах науки. 2017. № 8. С. 32-35.

6. Жила Г. Вища освіта в умовах війни: виклики, проблеми, перспективи для студентів та науковців. Молодь і ринок. 2023. №2(210). С.141-145.
7. Закон України Про вищу освіту. Редакція від 27.12.2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.01.2024).
8. Кот Н. А., Литвиченко Д. С. Формування soft skills студентів педагогічних спеціальностей у позанавчальній роботі в умовах війни. Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Бердянськ. БДПУ, 2022. С. 231-237.
9. Кравченко, О. Соціально-виховна робота зі студентською молоддю в умовах дистанційного навчання, зумовленого війсьним станом. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2022. №2. С. 99–108.
10. Лиман І., Петрик К. Традиції та новації: міжнародний і європейський досвід освітньої діяльності Бердянського державного педагогічного університету в умовах релокації. Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. VIII. Київ : APREI, 2023. С. 46-56.
11. Попадич О. О. Теоретичні основи виховної роботи з майбутніми педагогами вищої школи у вищому навчальному закладі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Випуск 2 (41). С. 206-208. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18319/1/%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9C%D0%98.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).
12. Ситнік Т. До проблеми організації виховної роботи зі студентською молоддю у закладах вищої освіти. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. 2021. № 3. С. 40–45.
13. Смалько О. Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2014. С. 76-80. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6766/1/17.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).
14. Telegram-канал «SUMMER CAMP» та «WINTER CAMP» <https://t.me/+HHjK7C9wLUczNDI6> (дата звернення: 17.01.2024).
15. Ярощук Л., Чорна Н. Особливості виховної роботи в умовах воєнного стану. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2022. Вип. 2. С. 485–491.
16. Nadia Kot, Daryna Lytvychenko. Psychological support for higher education students during the war: innovative online camp. EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society. Krakow: International Publishing, 2022. Issue 4, S 104-124.

Transliteration of References:

1. Lepekha, I. O., Khomenko, M. P., Nevmerzhytskyi, O.V. (Eds.). (2015). *Vykhovna robota u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Educational work in higher education institutions]. Kyiv : Ahroosvita. 242 p. [in Ukraine].
2. Halatsyn, K. (2014). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv u pozaaudytornii roboti* [Formation of communicative culture of students in higher technical education institutions in extracurricular activities]. (Extended abstract of candidate's thesis). Uman. [in Ukraine].
3. *Dokazovyi analiz psykhosotsialnoi adaptyvnosti pidlitkiv u zoni konfliktu ta rol systemy osvity yak zakhysnoho seredovyshcha* [Evidential analysis of psychosocial adaptability of adolescents in the conflict zone and the role of the education system as a protective environment] UNICEF Ukraina. (2019). URL : <https://www.unicef.org/ukraine/reports/evidence-based-analysis-psychosocial-adaptability-adolescents-conflict-zone> (Last accessed: 11.01.2024) [in Ukraine].
4. Durmanenko, O. (2016) *Vykhovna robota u VNZ yak chynnyk formuvannia osobystosti maibutnoho fakhivtsia*. [Educational work in HEIs as a factor in shaping the personality of future professionals]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriya : Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University. Series: Pedagogical Sciences*. 31-37 [in Ukraine].
5. Zhdanovych, Yu. M. (2017) *Vplyv referentnoi hrupy na adaptatsiiu ditei vymushenykh pereselentsiv* [The influence of the reference group on the adaptation of children of forced migrants] *Almanakh nauky – Almanac of science*. 8. 32-35 [in Ukraine].
6. Zhyla, H. (2023). *Vyshcha osvita v umovakh viiny: vyklyky, problemy, perspektyvy dlia studentiv ta naukovtsiv* [Higher education in wartime: challenges, problems, perspectives for students and researchers]. *Molod i rynek – Youth and the job market*. 2(210). 141-145 [in Ukraine].
7. Law of Ukraine On Higher Education (The Official Bulletin of the Verkhovna Rada (BVR), 2014, Nos. 37–38, Article 2004) (Last accessed: 15.01.2024) [in Ukraine].
8. Kot, N. A, Lytvychenko, D. S. (2022) *Formuvannia soft skills studentiv pedahohichnykh spetsialnostei u pozanavchalnii roboti v umovakh viiny*. [Formation of soft skills of students of pedagogical specialties in extracurricular work in war conditions] *Sotsialno-osvitni dominanty profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery ta inkluzyvnoi osvity: materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii – Social and educational dominants of professional training of specialists in the social sphere and inclusive education: materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Internet*

- Conference. (231-237). Berdiansk. BDPU [in Ukraine].
9. Kravchenko, O. (2022). Sotsialno-vykhovna robota zi studentskoiu moloddiu v umovakh dystantsiinoho navchannia, zumovlenoho voiennym stanom [Social and educational work with student youth in conditions of distance learning caused by wartime]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of modern school*. 2. 99–108 [in Ukraine].
 10. Lyman, I., Petryk, K. (2023). Tradytsii ta novatsii: mizhnarodnyi i yevropeyskyi dosvid osvitnoi diialnosti Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu v umovakh relokatsii [Traditions and innovations: international and European experience of educational activities of Berdiansk State Pedagogical University in conditions of relocation.]. *Ukrainskyi Shchorichnyk z Yevropeyskykh Intehratsiinykh Studii – The Ukrainian Yearlybook of European Integration Studies*. Issue VIII. Kyiv. APREI. 46-56 [in Ukraine].
 11. Popadych, O. O. (2017). Teoretychni osnovy vykhovnoi roboty z maibutnyimi pedahohamy vyshchoi shkoly u vyshchomu navchalnomu zakladi [Theoretical foundations of educational work with future higher education teachers in a higher education institution]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work*. Vypusk 2 (41). 206-208 URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18319/1/%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%A798.pdf> (Last accessed: 09.01.2024) [in Ukraine].
 12. Sytnik, T. (2021). Do problemy orhanizatsii vykhovnoi roboty zi studentskoiu moloddiu u zakladakh vyshchoi osvity [On the issue of organizing educational work with student youth in higher education institutions] *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii : Pedahohichni nauky – Bulletin of Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy. Series: Pedagogical Sciences*. 3. 40–45 [in Ukraine].
 13. Smalko, O. (2014). Pozaaudytorna vykhovna robota yak chynnyk profesiino-osobystisnoho stanovlennia maibutnikh fakhivtsiv [Extracurricular educational work as a factor in the professional and personal development of future specialists]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University*. 76-80. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6766/1/17.pdf> (Last accessed: 09.01.2024) [in Ukraine].
 14. Telegram Channel «SUMMER CAMP» та «WINTER CAMP» <https://t.me/+HHjK7C9wLUczNDi6> (Last accessed: 17.01.2024)
 15. Iaroshchuk, L., Chorna, N. (2022). Osoblyvosti vykhovnoi roboty v umovakh voiennoho stanu [Features of educational work in wartime conditions]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*.

Seriia : Pedahohichni nauky – Scientific Notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences Vyp. 2. 485-491 [in Ukraine].

16. Nadia Kot, Daryna Lytvychenko. Psychological support for higher education students during the war: innovative online camp. EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society. Krakow: International Publishing, 2022. Issue 4, S 104-124 [in Poland].

Отримано 19.02.2024
Рецензовано 22.02.2024
Доопрацьовану версію отримано 25.02.2024
Прийнято до друку 27.02.2024

LYNDINA Ye.Yu.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4615-6807>
E-mail: evgeniyalyndina.bgpu@gmail.com

KOT N.A.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6610-7132>
E-mail: kotnadezda04@gmail.com

EDUCATION AND UPBRINGING IN THE CONDITIONS OF WAR: EXPERIENCE AND CHALLENGES FOR HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS (ON THE EXAMPLE OF BERDYANSK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY)

* публікація здійснена за рахунок спільного гранту СЄІП (Україна - Франція) та БФ «Освіта: майбутнє»